

TOMPA MIHÁLY KÖLTÉSZETÉNEK TÖRTÉNELMI INDÍTÉKAI

EGERSZEGINÉ HURTÁK ERZSÉBET

Az az életszakasz, mely Tompa Mihály születése és halála között eltelt (1817–1868) nemzeti történelmünk két legszebb szakaszát: a reformkort, a forradalom és szabadságharc időszakát öleli föl.

Az 1849. augusztus 13. utáni szakasz az önkényuralom, a megtorlások ideje, ami az érzékeny lelkületű költőt megviselte, és legszebb verseinek megalkotására készítette.

Tompa Mihály Rimaszombatban született, de édesanyja halála után Igricibe vitték nagyszüleihez. A gyönyörű természeti környezet, a színes virágok szépsége örömmel töltötte el a magányos kisfiú lelkét. A robotban megfáradt nagyszülők rideg környezetét ez a szépség oldotta fel.

1831-ben Igricibe új tanító került Bihary György személyében. A hivatását szerető tanító felismerte a kisfiú tehetségét, és két jómódú fiú szolgálódiákjaként bekerült Sárospatakra. A kettéosztott diákvilág Tompában a tudás öröme, a szolgaság és a szegénység pedig egyfajta keserűséget is kiváltott.

Szemere Miklós barátsága egyengette az utat Tompa számára Vörösmarty Mihály írói és költői köre felé a későbbiekben. 1838-ban elhagyta Sárospatakat, és nevelő lett. Első versei ekkor jelentek meg hivatalos lapokban. Ismert költőként került vissza Sárospatakra, hogy befejezze tanulmányait. Az önképzőkör vezetőjével, Kazinczy Gáborral ekkor ismerkedett meg, és baráti kapcsolatuk halálukig tartott.

1843-ban tűzvész pusztított Miskolcon. A Szivárvány albumba Tompa négy verset írt, hogy az album jövedelméből segíthessék a károsultakat. Lévay József barátsága innét számítható, ami kiállta a nehéz idők próbáját, és szintén halálukig tartott.

1844-ben megismerkedett Petőfivel. Barátságuk nem felhőtlen, de lelkük mélyén tisztelik egymást. Petőfi az alábbiakban fejezi ki ezt:

*Ha nem lennék Petőfi,
Tompa szeretnék lenni*

Tompa véleménye Petőfiről: *Olyan, mint Petőfi, csak minden 300 évben születik.*

A politika a reformkor idején egyre jobban a nép felé fordult. A pozsonyi országgyűlésen a kor nagy gondolatait, annak feladatait Kölcsey Ferenc fogalmazta meg 1832–36-ban. *Haza és haladás, szabadság és tulajdon – egymástól elválaszthatatlan fogalmak.* Mit értett ezen nemzeti imánk, a Himnusz megfogalmazója? A népet a nemzet soraiba kell emelni. Werbőczy Hármaskönyve óta, aki a középkori Magyarország legnagyobb jogásza, a nép nem tartozott a nemzet tagjai közé, ezért beszéltek 1848-ig a nemesi magyar nemzetről.

Kölcsey a népet szabadsággal és jobbágytelkével akarta felemelni. Zemplén megye nemesi közgyűlése nem értett egyet küldötte programjával, de Kölcsey inkább le-

mondott követi tisztségéről, minthogy visszavonja határozott, meggyőződése alapján megfogalmazott programját.

A nép felemelése nem csak politikai program a reformkorban. Legnagyobb költőink a költészetben is a népet akarják uralkodóvá tenni. Petőfi költői programja mellé felsorakozik Tompa is. A népregék és népmondák feldolgozásával 1846-ban hatalmas sikert aratott. A kötet fogadtatását mutatja, hogy még abban a hónapban a második kiadás is megjelent.

A költői siker a közvélemény szemében Tompát Petőfi és Arany mellé, harmadiként emelte a költői triászba. A költő érezte, hogy tehetségével megelőzi a két óriás, és sértődékeny alkata ekkor Petőfi ellen fordítja. Keserű vádjait Aranyhoz írt leveleiből ismerjük.

Tompa számára az 1848–49-es szabadságharc élményeinek átélései főleg a bukás utáni versekben törnek felszínre. A keleméri református pap a bukás után lett a benuit nemzete ébresztője, erkölcsi tudatának ébren tartója Arannyal együtt.

Csodálatos allegorikus versei kitartást, elszántságot adtak népének. Versei Szilágyi Sándor szerkesztő lapjaiban nyomtatásban is megjelentek, de kéziratban, másolatokban terjedtek leggyorsabban az egész országban.

Verseiben benne éltek a nemzetben akkor, amikor minden szónak óriási súlya volt. 1850-ben Susára ment rokon látogatásra. A csűr tetején meglátott egy golyát. Ez az élmény kiobbantotta a költőből mindazt a keserőséget, amit nemzete tragédiája fölött érzett. Megírta a *Gólyához* című versét.

*Csak vissza, vissza! Nincs itt kikelet,
Az élet fagyva van, s megdermedett.*

A vers keserősége versszakról versszakra fokozódik, majd az utolsó két sor a megnyhülésé:

*Mint oldott kéve, széthull nemzetünk
Testvért testvér, apát fiú elad...
Mégis ne szóljon erről ajakad,
Nehogy, ki távol sír a nemzetem:
Megútálni is kénytelen legyen!*

Verse megrázta nemzetét. Dallamot is komponáltak hozzá. Egy korszak bűnéit szedte csokorba a költő. A nemzet széthullását, a bujdosást és kivándorlást, az egymás feljelentését, az életuntségét. Versére két év múlva figyelt fel a hatalom. Meghurcolták érte. Ekkor már Hanván volt lelkész. Fialat felesége és kéthetes kistfia egyedül maradt, miközben a költőt Kassán vallatták. Szilágyi Ferenc közbenjárására kegyelmet kapott a költő. 1853. áprilisában szabadult, és 1854-ben megszűnt ellene minden eljárás, így nem vesztette el lelkészi állását.

Meghurcoltatása növelte költői népszerűségét. További verseiben kissé óvatosabak az allegóriák, de változatlanul izzik bennük a nagy vers, *A gólyához* hangulata.

A madár fiaihoz című versében a forradalom allegóriája a nagy vihar. Költőtársait dalra és a jövőbe vetett hitre buzdítja:

*E kopár föld újra felvirul.
Dalotokra könnyebben derül fény,
Hamarabb kihajt a holt berek:
A jelennek búját édesítvén:
Fiaim, csak énekeljete!*

Pusztán című versét a nép ugyanúgy másolgatta, mint *A gólyához* címűt. Fájón idézte keserű sorsát az elnyomott magyar:

*A sebzett vad a rengetegben
Kinjának hangot ad:
S magát az elnyomott magyarnak
Kisírni sem szabad.*

Levél egy kibujdosott barátom után című versének örök aktualitása:

Szívet cseréljen az, aki hazát cserél

Kerényi Frigyes, a tragikus sorsú barát, az ihlető, aki beleőrül az idegenben a hazája utáni vágyódásba.

A régi barát, Arany, családjával öt hetet töltött Hanván 1855-ben. Bánfalvára gyakran elmentek az ott élő Kazinczy Gáborhoz, nemkülönben Miskolcra Lévay Józsefhez, Szász Károlyhoz.

1858-ban Tompát a Magyar Tudományos Akadémia tagjává választja.

1859-ben a *Kazinczy Ferenc emlékezetére* című ódájáért 200 arannyal jutalmazták.

A költő egészsége 1860-tól folyamatosan hanyatlik. Az ősz, az alkony, az élettől való búcsúzás egyre többet foglalkoztatja. Vágyik kisfiához a „*hús üregbe*”, de megretten attól, hogy hű nejét árván hagyja.

Ikarus című verse az örök emberi bátorságot idézi, és bátorságra, merész kezdeményezésre int mindenkit:

*Halandók merjete!
Örökre zeng itt a kiáltás*

1863-ban meghalt apja, a Miskolcon élő csizmadia, akit a költő az avasi temetőben temettetett el.

A költő betegsége alatt egyetlen nyugtatópont életében, hogy felesége és nevelt lánya jövőjéről gondoskodott. Putnokon megvette barátjának, Pásztor Sándornak a házát, ahol később özvegye haláláig lakott.

Lévay Józseftől így búcsúzott: *Isten áldjon meg barátságok tisztaságáért és hevéért!*

1868. július 30-án meghalt.

Emlékét költészete, szobrai és emléktáblái, az emlékére állított keleméri Tompa Emlékmúzeum őrzi.

Szívében él mindazoknak a költő, akik a hazaszeretetre nevelnek példájával, versével a jelenben vagy a távoli jövőben.

IRODALOM

Tompa Mihály költeményei Miskolc, 1987.

Csorba Zoltán: Miskolc és Borsod az irodalomban. (Felsőmagyarországi Kiadó 1994.)

Miklós Róbert–Kováts Dániel: Tompa Mihály költői útja. Miskolc, 1991.